

7. Черных И.И. Использование видеоконференцсвязи в арбитражном процессе / И. И. Черных // Законы России : опыт, анализ, практика. – 2011. – № 10. – С. 32–36.

The article deals with the procedure of trial videoconference, analyzes current doctrinal position on the implementation of certain principles of civil procedure videoconference considered, the experience of foreign countries and its possible implementation in domestic practice to address gaps in the legal regulation videoconference in civil proceedings.

В статье рассмотрен порядок проведения судебного заседания в режиме видеоконференции, проанализированы актуальные доктринальные положения о реализации отдельных принципов гражданского процессуального права в режиме видеоконференции, акцентировано внимание на опыте зарубежных стран и возможности его внедрения в отечественную практику с целью устранения пробелов в правовом регулировании видеоконференции в гражданском процессе.

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ЗАПОВІТУ З УМОВОЮ У ВІТЧИЗНЯНОМУ СПАДКОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Заїка Ю.О.,

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник сектору проблем цивільного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Статтю присвячено історії становлення та розвитку у вітчизняному спадковому законодавстві інституту заповіту з умовою. Охарактеризовано природу заповіту з умовою, розглянуто відкладальні та скасувальні умови заповіту та їх юридична і фактична здійсненність.

Ключові слова: заповіт, заповіт з умовою, здійсненність заповіту з умовою.

Фізична особа може реалізувати своє право на розпорядження майном на випадок смерті шляхом складання заповіту лише у тому разі, коли свобода заповіту буде мінімально обмежена законодавцем. Свобода заповіту включає в себе не лише право спадкодавця в будь-який час скласти заповіт, призначити спадкоємцем будь-яку особу, а й визначити умови набуття спадщини спадкоємцями. Відповідно до ст. 1242 ЦК України «Заповіт з умовою» заповідач може зумовити виникнення права спадкування в особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявністю інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо). Дослідженню питань, пов'язаних із складанням заповіту з умовою та реалізацією останньої волі спадкодавця, присвячено низку фахових праць (З. В. Ромовська, С. Я. Фурса, Є. О. Рябоконт та інші), проте у вітчизняній літературі залишається дискусійним питання щодо відповідності змісту ст. 1242 ЦК принципам спадкового права, саме цій проблемі і присвячено нашу наукову розвідку.

Заповіт з відкладальною умовою був відомий ще римському приватному праву – якщо спадкоємець був призначений під неможливою умовою, вона вважалася «ненаписаною» (*pro scriptio habetur*), а призначення спадкоємця – безумовним [1, с. 219]. У Франції, Іспанії, Німеччині допускається можливість укладання заповіту з умовою. Проте якщо умови заповіту неможливо виконати, суперечать законам чи добрим звичаям – вони вважаються такими, що не існують [2, с. 329; 3, с. 538; 4, с. 517]. У ст. 1011 книги третьої тому X частини I Зведення законів Російської імперії передбачалося, що заповісти майно можна або у повну власність, або ж у тимчасове володіння і користування [5, с. 69]. Найавторитетнішим дослідником інституту умовного заповіту вважався К. П. Победоносцев, який поділяв умови отримання спадщини спадкоємцем на *супензійні* та *резолютивні*. При супензійній умові — визначалася обставина, до настання якої право певної особи обмежувалося до повного або ймовірного її настання. При резолютивній — визначалася обставина, з настанням якої право однієї особи мало припинитися й поступитися праву іншої особи [6, с. 542–543]. Складання заповіту як із відкладальною, так і скасувальною умовою допускав С. Н. Самарський [7, с. 18]. Не заперечував проти складання заповідальних розпоряджень з умовою чи з призначенням і Г. Ф. Шершеневич [8, с. 644]. Серед сучасників досить спірним вважалася рішення Сенату у справі Є., який заповів своїй дружині у власність будинки, проте у випадку укладання нею нового шлюбу вона позбавлялася права на спадщину. Сенат зазначив, що волею останнього майно передавалося дружині, поки вона буде вдовою, тому не може бути і мови про незаконність чи аморальність умови заповіту. Заповідач не заборонив укладати новий шлюб, а лише визначив умови отримання спадщини [9, с. 123–130]. Не погоджуючись з цим рішенням, Г. Ф. Шершеневич вважав, що коли йдеться про успадкування права власності, то розпорядження допускає лише відкладальну, а не скасувальну умову, оскільки раз набуто

право власності не підлягає повороту [8, с. 645]. Проти заповітів із скасувальною умовою виступав і В. І. Синайський [10, с. 606].

Російські вчені дореволюційного періоду були одностайні в розумінні змісту ст. 1029 Цивільного уложення, де зазначалося, що якщо в заповіті допущено розпорядження, які суперечать законам, то ці розпорядження є недійсними. Так, аналізуючи заповіт Д., який залишив свій маєток чотирьом племінникам за умови, що якщо будь-хто з них візьме участь у заколоті, то частка такого спадкоємця перейде до інших спадкоємців, К. П. Победоносцев вважав, що такою умовою заповідач намагався уникнути конфіскації майна осіб, засуджених за вчинення державних злочинів [6, с. 551]. Умова заповіту не повинна була суперечити закону, інтересам державної казни, громадському порядку і нормам моралі. Якщо умова ставить спадкоємця у «смішне становище», то її слід розглядати як таку, що суперечить «добрим звичаям» [5, с. 77]. Д. І. Мейер вважав необхідним відмежовувати умови отримання спадщини від простих порад заповідача спадкоємцю [11, с. 416].

До проблем, пов'язаних зі складанням заповіту з умовою, вітчизняні цивілісти повернулися після кодифікації цивільного законодавства у 1922 р. У ст. 422 ЦК УРСР містилося загальне визначення заповіту як розпорядження на випадок смерті щодо надання майна одній чи кільком певним особам із числа спадкоємців за законом. Така невизначеність дала підстави окремим фахівцям зробити висновок про допустимість заповіту з умовою: «що не заборонено, то дозволено» [12, с. 825]. Інші вчені не лише допускали складання заповіту з відкладальною умовою, а й не виключали можливість передачі за заповітом спадкового майна у власність одному спадкоємцю, і в довічне володіння – іншому [13, с. 238]. Теза на користь відкладальної умови заповіту: «що не заборонено, то дозволено» сприймалася не всіма, оскільки вважалося, що у речовому та спадковому праві має діяти зворотне правило: «що не дозволено, те заборонено» [14, с. 257]. Висловлювалася і думка, що заповіти з відкладальними умовами можуть вважатися дійсними лише у разі, якщо умова фактично настала або була призначена в заповіті у рамках нормальних строків [15, с. 470]. При ненастанні умови до відкриття спадщини або при ненастанні її протягом визначеного нормального строку пропонувалося вважати заповіт в цілому або в частині недійсним [16, с. 471].

До питання про можливість складання заповіту з умовою радянська цивілістика повернулася наприкінці 50-х років минулого століття. Як зазначав В. І. Серебровський, спадкоємець не може стати власником майна до настання певної умови, майно ж протягом цього часу перебуває в невизначеному стані і фактично ще нікому не належить. Правове становище спадкоємця з'ясується при настанні чи ненастанні передбаченої в заповіті умови [17, с. 130–131]. Протилежну позицію посідали Б. С. Антімонов і К. О. Граве, які допускали лише таку відкладальну умову, яка мала настати до моменту відкриття спадщини, не суперечити закону і правилам соціалістичного гуртожитку [18, с. 143]. Погоджувався із можливістю складання заповіту з відкладальною умовою і М. В. Гордон, який допускав умову, що син отримає спадщину, якщо «перестане бути дармоїдом і почне працювати» [19, с. 73–74].

В усіх вітчизняних кодифікаціях у загальних положеннях про правочини (угоди) містилися норми, які надавали сторонам можливість укладати їх з умовою. Не стали винятком і положення ст. 212 ЦК України. Проте особливість заповіту полягає в тому, що він є одностороннім правочиним, тому і положення ст. 212 ЦК не можуть на нього поширюватися, оскільки в цій статті йдеться про правочини двосторонні і про волю, бажання і наміри сторін укласти правочин у майбутньому. Умова в заповіті вирізняється за своєю сутністю від умови у правочині. Якщо факт, що зумовлений у правочині з умовою, може як настати, так і не настати в майбутньому, то факт, який дозволяє набути спадщину з умовою, повинен існувати на момент відкриття спадщини, і настання такого юридичного факту може не лише залежати від волі будь-якої особи, а бути об'єктивно неминучим.

Законодавець у ст. 1242 ЦК не лише прямо передбачив, що заповідач може зумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, а й навів їх орієнтовний перелік – наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дітей, здобуття освіти тощо, проте умова має існувати на час відкриття спадщини, тобто можливість складання заповіту із скасувальною умовою не передбачено.

Необхідність імперативності положень ст. 1242 ЦК України не викликає сумнівів у вітчизняних дослідників. Традиційно вважається, що умова, залежно від якої заповідач поставив право спадкоємця на спадкування, має існувати на час відкриття спадщини [20, с. 810]. Свободу заповіту пов'язують з тим, що заповідачу надається право зазначити у заповіті ті обставини, наявність або відсутність яких є умовою виникнення в осіб, зазначених у заповіті, права на спадкування, і ці обставини обов'язково повинні існувати на час відкриття спадщини [21, с. 1009]. Ми не можемо беззастережно погодитися з таким оптимістичним висновком щодо розширення свободи заповіту.

Так, спадкодавець умовою набуття спадщини передбачив здобуття вищої освіти. Спадкоємець успішно навчається в університеті, проте якщо заповідач помре, він права на спадщину не набере, оскільки умова заповіту не виконана. Спадкоємець позбавлений і права оспорювати в суді умову,

оскільки в ч. 3 ст. 1242 ЦК України передбачено, якщо настання цієї умови від спадкоємця не залежало, він не може вимагати визнання її недійсною. Отже, редакція ст. 1242 ЦК України свідчить не про розширення свободи заповіту, а про штучне її обмеження, про можливість спотворення волі заповідача [22, с. 34]. Намагаючись захистити інтереси спадкоємця, С. Я. Фурса пропонує не обмежуватися в заповіті вимогою до спадкоємця – «мати диплом про закінчення вищого навчального закладу», а й допускає, як умову – «бути студентом вищого навчального закладу» [23, с. 670].

Такий заповіт може не погоджуватися з дійсними намірами заповідача, який був не зовсім впевнений у прагненні свого нащадка отримати вищу освіту, тому й зумовив отримання спадщини саме отриманням диплому. Американський космонавт Д. Армстронг, який здійснив політ на Місяць, несподівано для себе став спадкоємцем чималої спадщини, яку залишила у Франції в 1891 р. А. Е. Гюзман. Прихильниця Ж. Верна все своє майно заповіла Французькій академії наук з тим, щоб воно було передане людині, яка перша зробить крок на будь-якій планеті. У 1908 р. німецький математик Вольфскель заповів 100 000 марок тому, хто зможе довести теорему П. Ферма [24, с. 118]. За законодавством України право на таку спадщину ніхто не може набути, оскільки умова заповіту не виконана на день відкриття спадщини.

Розширення змісту правоздатності громадян України в сучасних умовах не може обминути і розширення спадкової правоздатності громадян. Громадянам має надаватися можливість вільно розпоряджатися своїм майном не лише за життя, а й у разі смерті. Спадкодавець бажає своїм нащадкам лише добра. Саме з цієї презумпції має виходити законодавець. Умови заповіту можуть бути різні, але вони мають бути спрямовані на користь спадкоємців, громадськості, держави. Чинне законодавство визначає спадкоємцю роль пасивного спостерігача, якого змушують ігнорувати останню волю заповідача, оскільки поведінка спадкоємця після відкриття спадщини вже правового значення не має. Умови заповіту, виконання яких дає можливість спадкоємцям набути спадщину, не повинні обмежуватися днем відкриття спадщини, а повинні допускати їх виконання у межах певного періоду. У цьому випадку в заповіті треба визначити долю майна протягом часу, коли умова отримання спадщини може настати (час навчання, вагітності, служби в армії, підведення підсумків конкурсу тощо), порядок зберігання спадкового майна, потурбуватися щодо компенсації витрат на його утримання і призначити осіб, які повинні опікуватися спадковим майном. Юридична доля спадкового майна буде залежати від виконання спадкоємцем умов заповіту протягом визначеного чи розумного часу. Правовий режим спадкового майна в цей період певною мірою буде дещо нагадувати правовий режим знахідки, оскільки її доля також залежить від того, чи зголоситься на це власник речі чи ні [25, с. 252].

Нотаріус повинен мати певне уявлення, які обмеження є дозволеними, а які ні. Це надасть йому можливість попередити особу про наступні негативні наслідки такої умови, на підставі його неупередженості прояснити заповідачеві «самодурство» зазначених ним умов щодо деяких обмежень громадянських прав спадкоємців [26, с. 183]. Як умову заповіту законодавець допускає набуття спадкоємцем вищої освіти, водночас деякі вчені вважають неправомірним визначення навчального закладу. Вважаємо, що такий висновок є занадто категоричним. Скажімо, спадкодавець умовою отримання спадкоємцем раритетної скрипки передбачив закінчення Національної музичної академії України імені П. Чайковського. Ми не вбачаємо тут обмеження правоздатності. Передача надзвичайно цінної речі одному із спадкоємців не є справедливою у тих випадках, коли в її рахунок інші спадкоємці нічого отримати не зможуть, а набувач позбавлений можливості сплатити їм компенсацію. Ми не вбачаємо обмежень правоздатності і у разі, коли спадкодавець для набуття освіти спадкоємцем визначить конкретний навчальний заклад, який є єдиним свого роду.

Умова може прямо не суперечити громадянським правам, але, водночас, її виконання буде їх певною мірою обмежувати. Наприклад, умова укласти шлюб до певного віку, або навпаки, не раніше певного віку; з особою певної національності, віри або, навпаки, не укладати шлюб з особою певної національності чи певної віри; заборона укладати шлюб з особою, яка має судимість чи є членом певної політичної партії, громадської організації тощо.

Заповідач не може зобов'язувати спадкоємців не лише вчинити дії протиправні чи такі, що обмежують їх права, а й дії, що суперечать загальнолюдським правилам поведінки чи сталим звичаям. Безперечно, що складання заповіту з умовою в окремих випадках не завжди буде відповідати намірам та бажанням, а, іноді, – і можливостям спадкоємців. Проте у цьому випадку в них завжди буде вибір: виконати умову заповіту (якщо вона відповідає наведеним вище вимогам) або відмовитися від спадщини.

Певні труднощі можуть виникнути при тлумаченні обставин, з настанням яких заповідач пов'язує можливість отримання спадщини. Саме нотаріус повинен допомогти спадкодавцю чітко і недвозначно визначити події, що повинні відбутися чи не відбутися, які дії має вчинити спадкоємець чи третя особа, чи, навпаки, від учинення яких дій слід утриматися. Сама умова заповіту має бути: а) визначеною за змістом; б) визначеною у часі; в) правомірною; г) не обмежувати правоздатність спадкоємця; д) не суперечити нормам суспільної моралі; е) стосуватися лише тих благ, якими спадкоємець має можливість розпоряджатися самостійно; ж) бути здійсненою [22, с. 34].

Наведені критерії мають оціночний характер, і в кожному випадку прерогативою суду є їх тлумачення. Визнання умови заповіту недійсною не може впливати на дійсність заповіту в цілому, оскільки спадкоємець отримуватиме спадщину безумовно. Здійсненність умови заповіту – поняття оціночне і при оскарженні спадкоємцями умови заповіту у зв'язку з її нездійсненністю суд з урахуванням усіх обставин має приймати виважене рішення. Як і будь-яке зобов'язання умова заповіту може бути не виконана із-за юридичних і фактичних перешкод. *Юридична* неможливість виконання має місце у разі, коли спадкоємця змушують вчинити протиправні чи аморальні дії. *Фактична* неможливість виконання може бути абсолютною і відносною. *Абсолютна* неможливість – це неможливість виконання умови заповіту будь-якою особою, з урахуванням сучасного рівня розвитку науки, техніки, творчої думки. *Відносна* неможливість пов'язана із конкретною особою: те, що неможливе для одного, інша особа може виконати. Відносна нездійсненність заповіту полягає в тому, що виконання заповіту може вимагати наявності низки специфічних обставин – певного віку спадкоємця, наявності професійних чи творчих навичок, життєвого досвіду, коштів, часу, уподобань тощо. Так, умова набути вищу освіту, що встановлена для особи, яка навчається у школі для розумово відсталих, може бути визнана нездійсненою, отримання Нобелівської премії доктором технічних наук може не викликати заперечень. Якщо умова заповіту виявилася нездійсненою, вона повинна вважатися такою, що настала. На думку З. В. Ромовської, такий висновок може бути предметом дискусій, оскільки об'єктивна і суб'єктивна здійсненність умови правочину вважається однією із його ознак [27, с. 138]. За чинним законодавством відносна неможливість виконання може як залежати, так і не залежати безпосередньо від спадкодавця. Так, особа, яка відбуває покарання у місцях позбавлення волі або проходить дійсну військову службу, із-за природних причин не може проживати у сільській місцевості.

Ми повинні виходити із презумпції добросовісності спадкоємця, його поваги до останньої волі спадкодавця, тобто має діяти своєрідна фікція – спадкоємець виконав би умову заповіту, якщо б вона була здійсненою. Відносна нездійсненність умови не звільняє особу від обов'язку виконати її, оскільки невиконання такої умови позбавляє її статусу спадкоємця й усуває від спадкування. Чи зберігає спадкове розпорядження свою чинність для правонаступників спадкоємця, якщо він помре після відкриття спадщини, але до її прийняття? Чинне цивільне законодавство цю ситуацію виключає, оскільки юридичний факт, наявність якого є підставою отримання спадщини, має існувати на момент її відкриття. Якщо ж у вітчизняному законодавстві відбудуться зміни і спадкоємець отримає можливість виконувати умову заповіту протягом певного часу, то тут відповідь на питання буде залежати від того, чи зміг виконати спадкоємець умову заповіту на момент своєї смерті, чи ні, оскільки умова отримання спадщини є персоніфікованою, то й обов'язок її виконання на його спадкоємців перейти не може. Оскільки померлий спадкоємець за життя не набув права на спадщину, то вона не успадковується і його спадкоємцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. *Римское частное право: учебник* / Под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. – М.: Новый Юрист, 1998. – 512 с.
2. *Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона)* / Пер. с франц. В. Захватаев / Отв. ред. А. Довгерт. – К.: Истина, 2006. – 1008 с.
3. *Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование.* – М.: НОРМА, 1999. – 648 с.
4. *Гражданское уложение Германии: Пер. с нем.* – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.
5. *Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената с комментариями русских юристов.* Составил И. М. Тютрюмов. Кн. третья. – М.: Статут, 2004. – 571 с.
6. *Победоносцев К. П.* Курс гражданского права. – Часть III. – М.: Статут, 2002. – 800 с.
7. *Самарский С. Н.* Духовные завещания и наследование по закону. – К.: Тип. Кульженко, 1908. – 68 с.
8. *Шершеневич Г. Ф.* Курс гражданского права. – Тула: Автограф, 2001. – 720 с.
9. *Сборник кассационных решений Правительствующего Сената* / Сост. Г. В. Бертгольд. – М.: Изд. Кузина, 1897. – 214 с.
10. *Синайский В. И.* Русское гражданское право. – М.: Статут, 2002. – 672 с.
11. *Мейер Д. И.* Русское гражданское право: в 2-х ч. – Ч. 2. – М.: Статут, 1997. – 455 с.
12. *Фишман Л. И.* О завещании по Гражданскому кодексу УССР // Вестник сов. юстиции. – 1924. – № 24. – С. 824 – 826.
13. *Лаский Г. В.* О завещании по Гражданскому кодексу УССР // Вестник сов. юстиции. – 1925. – № 6. – С. 238 – 239.
14. *Трепицын И. Н.* К вопросу о завещаниях (ответ Л. И. Фишману) // Вестник сов. юстиции. – 1925. – № 6. – С. 257.

15. *Лингарт Г.* Действительно ли завещание под отлагательным условием? // Вестник сов. юстиции. – 1925. – № 12. – С. 470.
16. *Бродский Л.* Спорные вопросы наследственного права // Вісник рад. юстиції. – 1925. – № 12. – С. 470 – 471.
17. *Серебровский В. И.* Избранные труды. – М.: Статут, 1997. – 567 с.
18. *Антимонов Б. С., Граев К. А.* Советское наследственное право. – М.: Госюриздат, 1953. – 264 с.
19. *Гордон М. В.* Наследование по закону и по завещанию. – М.: Юрид. лит., 1967. – 120 с.
20. *Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: В 4-х т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань.* – Т. 3. – К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2005. – 928 с.
21. *Цивільний кодекс України : коментар / За заг. ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко.* – Одеськ. нац. юрид. акад. – Одеса.: Юрид. літ., 2003. – 1079 с.
22. *Заика Ю. А.* Составление завещания под отлагательным условием // Право: теория и практика. Фонд прав. исслед. РФ. – 2002. – № 12. – С. 32 – 35.
23. *Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.-практ. посіб. / За заг. ред. С. Я. Фурси.* – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. – 1216 с.
24. *Заика Ю. О.* Спадкове право: становлення і розвиток. Монограф. 2-е вид. – К.: КТН, 2007. – 288 с.
25. *Заика Ю. А.* Юридическая и фактическая осуществимость завещания с условием // Цивилистическая процессуальная мысль. Межд. сб. науч. статей. Выпуск 2 / Под ред. С. Я. Фурсы. – К.: ЦУЛ, 2013. – С. 247–252.
26. *Фурса С. Я., Фурса Є. І.* Спадкове право. Теорія і практика: навч. посіб. – К.: Атіка, 2002. – 496 с.
27. *Ромовська З. В.* Українське цивільне право. Спадкове право: підруч. – К.: Алерта, 2009. – 264 с.

The article is devoted history of becoming and development in the domestic inherited legislation of institute of testament with a condition. Nature of testament is described with a condition, the vidkladal'ni and resolutive terms of testament are considered and them legal and actual feasibility.

Стаття посвящена історії становлення і розвитку в отечественном наследственном законодательстве института завещания с условием. Охарактеризована природа завещания с условием, рассмотрены отлагательные и отменительные условия завещания и их юридическая и фактическая осуществимость.

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ЗА ДОГОВОРОМ СТРАХУВАННЯ

Ільченко Г. О.,

*старший викладач кафедри цивільного права та процесу УДУФМТ,
здобувач НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Статтю присвячено проблемам застосування такого способу захисту прав споживачів страхових послуг як відшкодування збитків. Аналізується, що саме можна вважати збитками та які з них відшкодовуються за договором страхування. Акцентується увага на проблемі визначення розміру збитків, що підлягають відшкодуванню.

Ключові слова: спосіб захисту, відшкодування збитків, страхове відшкодування, споживач страхової послуги.

Здійснення захисту прав споживачів страхових послуг та усунення порушення їхніх прав відбувається внаслідок застосування закріплених законодавством чи договором способів захисту порушеного цивільного права.

Актуальність дослідження даної проблематики обумовлюється тим, що, за загальним правилом, у разі порушення цивільного права чи інтересу у потерпілої особи виникає право на застосування того чи іншого способу захисту, який залежить від виду порушення та наявності чи відсутності між сторонами зобов'язальних правовідносин.

Так, у страхових правовідносинах, як різновиду зобов'язальних правовідносин, нерідко виникають випадки невиконання чи неналежного виконання сторонами своїх обов'язків за договором страхування. І, як результат, одна зі сторін зазнає збитків. В нашій статті акцентується увага на тих збитках, які зазнає саме споживач страхової послуги, а не страховик. Тому, відповідно, й питання щодо відшкодування збитків розглядаються як спосіб захисту прав споживачів страхових послуг у разі невиконання чи неналежного виконання страховиком своїх обов'язків за договором страхування.